

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת וילך-שבת תשובה

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 257

ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה (פרק ל"א פסוק ב')

כתוב ברש"י ד"ה "אנכי היום" היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות.

מהו לשון "אנוכי"?

וביאר וביאר הליקוטי ריב"א שחז"ל אומרים על הכתוב ויש נספה בלא משפט בלא זמנו, ושאל ר' ביבי בר אב"י את המלאך המוות מה אתם עושים בשנותיהם הנשואים, אמר לו מוסיפים למי שהוא מעביר על מידותיו והיינו שהוא ענו גדול, ועל משה רבינו מעידה התורה "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" ואם כן היה מקום לחשוב כאילו חלק משנותיו של משה רבינו ניתנו לו מאחרים ולפיכך אומר להם משה רבינו "בן מאה ועשרים שנה אנוכי" אלו הם שנותי שלי לבד.

שם:

איך יתכן כי היו ימיו של משה רבינו ק"כ שנה כנגד ק"כ יום שעמד בהר סיני?

וביאר רבינו בחיי שארבעים יום הראשונים לקבל את הלוחות, וארבעים יום שניים להתפלל על עוון העגל, וארבעים יום שלישיים לקבל את הלוחות השניות, וזהו הטעם שאמר משה רבינו "אנוכי" ולא אמר "אני", ודרשו חז"ל היום מלאו ימי ושנותי כי יום פטירתו היה בז' באדר ובו ביום נולד משה שכתוב (שמות ב') ולא יכלה עוד הצפינו והיה זה בו' בסיון שהיה עתיד לקבל התורה שנתוסף בו עוצם אורה באותו יום לרמז על גדלותו באותו יום ועל כן לא יכלה עוד הצפינו ועשתה תחבולה לשומו בתיבת גומא כדי להסתיר את גופו מפני תוקף אורו ואם תחשוב מו' בסיון למפרע ג' ירחים תמצא יום לידתו בז' באדר ולכך אמר ירחים ותצפנהו ג' ירחים שהם חדשי הלבנה והן אדר ניסן ואייר, שנים חסרים ואחד מלא ולא אמר חדשים לפי שהחודש חלק אחד מי"ב שבשנה ואין מוסיפין ולא גורעין, מה שאין כן חדשי הלבנה וכו' ומפני זה הזכיר ל' ירחים כדי שיתבאר לנו מזה יום לידת הנביא.

שם:

כתוב בגמרא סוטה (יג:) שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מחודש לחודש שנאמר "מספר ימיך אמלא".

מדוע הדגישו חז"ל "מחודש לחודש" הרי אם הקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים "מיום ליום" בהכרח הם מתמלאים גם "מחודש לחודש"?

וביאר בספר תורה תמימה שלפעמים יצויר שהיום והחודש אינם מכוונים וכגון אם בשנה שנולד היה החודש מלא ונולד ביום השלושים של החודש ובשנה שמת היה החודש חסר ואז יום השלושים של החודש הוא כבר יום ראשון שהחודש הבא ולפיכך משמיעים לנו חז"ל כי הקב"ה ממלא ימיהם "מחודש לחודש" והיינו שמת הצדיק ביום האחרון של אותו החודש אף שהוא כ"ט לחודש.

ועשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר השמיד אתם (ל"א ד')

מבואר דשניהן היו מלכי האמורי.

למה בפרשת חוקת קרא לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן?

וביאר בספר טעמא דקרא דסיחון היה בעצמו אמורי אבל עוג לא היה אמורי כי עוג הוא אליעזר עבד אברהם כמו שכתוב בסוף מסכת סופרים והוא היה בן נמרוד כדאיתא בתרגום יונתן פרשת לך לך ונמרוד הוא בן כוש אבל אמורי הוא בן כנען, מיהו יש אומרים דסיחון ועוג שניהן היו בני

אחירה בן שמחזאי מן הנפילים כמו שכתוב בנדה (סא.).

ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל (פרק ל"א פסוק ט')

לכאורה הוא הספר תורה שנאמר להלן לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' וכמו שכתוב (בב"ב י"ד.) ולכן נתנו אל הכהנים הנושאים את הארון, ויש לעיין מה ענין כל זקני ישראל לכאן?

וביאר בספר טעמא דקרא שהנה הרמב"ם כתב בפ"ג ממלכים ה"א המלך כותב ספר תורה ומגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד והוא מירושלמי ספ"ב דסנהדרין וספר העזרה הוא הספר שהיה נתון בארון כמו שכתוב בשטמ"ק (ב"ב י"ד.) בשם הראב"ד ואם כן כל מלך שהיה קם היו צריכין להוציא הספר מהארון ולהגיה ממנו הספר תורה של מלך ולכן מסרו גם כן לזקני ישראל שהם הסנהדרין.

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות (פרק ל"א פסוק י')

למה קבעה התורה הקהל בסוכות במוצאי שמיטה?

וביאר בספר טעמא דקרא משום דסוכות נקרא חג האסיף שאוספין את התבואה ובשמיטה שלא זרעו אין מה לאסוף אמנם התורה הבטיחה שבשנה הקודמת תעשה תבואה לב' שנים ולזה מזכירין בסוכות בהקהל בזה שקוראין בסוכות שנתקיים מה שהבטיחה התורה שהתבואה מוכנה משנה שעברה ואין צריך לאסוף אם מקיימין את התורה.

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה (פרק ל"א פסוקים י"ב-י"ג)

למה בפסוק הקודם נאמר "הקהל את העם וכו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת ואילו אצל הבנים נאמר ישמעו ולמדו ליראה וכו' ולא נאמר ושמרו לעשות?

וביאר המשך חכמה שטעם השינוי כיון שיש בתורה מצוות עשה ומצוות לא תעשה ולכן על הגדולים נאמר ולמען ילמדו ויראו וזהו סור מרע ושמירת לא תעשה ששייך על זה מורא "ושמרו לעשות" זהו קיום מצוות עשה אבל הקטנים גם אם הגיעו לחינוך ואינם מצווים בקום ועשה מהתורה שהרי מצוות חינוך מדרבנן היא אולם במצוות לא תעשה הרי קטן האוכל נבילות בית דין מצווים להפרישו ולכן נאמר "ישמעו ולמדו ליראה" לפרוש מן האיסור בעוד שקיום עשה "ושמרו לעשות" אינו שייך בקטנים מהתורה.

וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כן אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה (פרק ל"א פסוק י"ז)

מדוע מתחיל הפסוק "ברעות רבות וצרות" ומסיים "ברעות" בלבד?

ותירץ בהקדמה לספר אבי עזרי שלפי פשוטו "רעות" הם ביטוי לעצם הרעה ולעומת זאת המילה "צרות" נגזרת מלשון "צר" ואונקלוס תרגם "ועקן" מעיקים כלומר לעיתים נמצא האדם במצב שצר לו והעולם כולו חשך בעדו ורוחו בקרבו נשברה וכל זה בנוסף ליסורים שיש לו מעצם הרעה הפוקדת אותו ומצב כללי זה בא כתוצאה מחוסר אמונה ובטחון בה' יתברך וכאשר אין ה' בקרבו של האדם אזי הוא עשוק ורצוף כל הימים, ואולם למי שיראת ה' בקרבו ומאמין בה' ובהשגחתו הפרטית אין הצרות נחשבות כצרות ואין שום דבר מעיק ומציק לו, כמו שאמר דוד המלך "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" (תהילים כז) כי על הכל ימצא מנוח ותנחומים וקווי ה' יחליפו כח ועל כן אחרי שמגיע האדם להכרה שמצבו הקשה נגרם כתוצאה מ"אין אלקי בקרבי" בטלו ממילא הצרות הסובבות אותו ונשארו רק "הרעות" ולפיכך לא נאמר בהמשך הפסוק אלא

"מצאוני הרעות האלה". (מובא בספר דברך נצב בשמים)

וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כן אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים (פרק ל"א פסוקים י"ז-י"ח) אם ישראל כבר מתעוררים להבין "על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות" מדוע ממשיך העונש של "ואנכי הסתר אסתיר פני"?

וביאר המגיד מדובנא כי חטאם של בני ישראל הוא שהם סבורים כי הקב"ה עזב את אבותם ולא הם אשמים בסבל הרב שסובל עם ישראל אלא אבותינו אך אין זו האמת אלא גורם להסתר הפנים שהוא שרוי בו וכך אומר הכתוב "ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" כלומר הגורם לצרות העדרו של אלקים מקרבנו ומצב זה שורר בעם ישראל זה מכבר מאז שאבותינו חטאו וה' עזב אותם ועל כך משיב להם הקב"ה "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה" זאת אומרת שהסתר הפנים אינו נוגע לרעה של אבותם אלא לרעה שהם עצמם עשו.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל (פרק ל"א פסוק י"ט)

כתוב בגמרא סוטה (לה.) מפני מה נענש דוד, מפני שקרא לדברי תורה "זמירות". מה היה חטאו של דוד בקוראו לדברי תורה "זמירות" הלא הכתוב עצמו קורא לתורה "שירה"? וביאר הגר"א שיש הבדל בין לשון "זמירות" ללשון "שירה", "זמירות" הן דבר קצוב ומוגבל של מילים אולם "שירה" היא הבעה והשתפכות הנפש ללא גבול וקצבה ועל כן קרויה התורה "שירה".

הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה במ את השמים ואת הארץ (פרק ל"א פסוק כ"ח)

כתוב ברש"י ד"ה "ואעידה במ את השמים ואת הארץ" ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העידותי בכך היום וגו' התם לישראל אמר, אבל לשמים ולארץ לא אמר, ועכשיו בא לומר האזינו השמים. למה בסוף פרשת נצבים נאמר "העדותי בכך היום את השמים ואת הארץ" ואילו כאן נאמר "ואעידה במ את השמים ואת הארץ"?

וביאר רבי מרדכי גימפל יפה שבתחילה בהבנת הכתוב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי לעד" בדיני התראה כאשר העדים מתרים בחוטא צריך קבלת התראה מפי המותרת כמו שנאמר בסנהדרין התרו בו ושתק אינו חייב ולכן נצטוו ישראל ללמוד את השירה "שימה בפיהם" כדי שיאמרו מעצמם את ההתראה ואם יחטאו בכל זאת תהיה התראה זו להם לעד להענישם ואם כן בסוף פרשת נצבים בה נאמר "העידותי בכך היום את השמים ואת הארץ" מדובר על עיקר ההתראה ואילו כאן שנאמר "ואעידה במ את השמים ואת הארץ" הכוונה לקבלת ההתראה ולכן נאמר מתחילה "ואדברה באזניהם" ולאחר מכן "ואעידה במ" שיאמרו בעצמם ולכן עשה כמו שסיים "וידבר משה באזני כל קהל ישראל" ובסוף פרשת האזינו נאמר "וידבר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכך היום".

וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם (פרק ל"א פסוק ל')

הקשה בספר טעמא דקרא למה הוצרך לכתוב עד תמם? ותירץ משום דבר' האזינו כתוב וידבר את דברי השירה הזאת וגו' הוא והושע בן נון וכדי שלא נימא שמשא קרא חצי ויהושע חצי לכן כתוב פה עד תמם וכפי שנראה יהושע הסביר להם הענינים. (מובא בספר דברך נצב בשמים)

הפטרת שבת שובה

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו (הושע י"ד ב'-ג') מדוע בהפטרה מתחילה בלשון יחיד "שובה ישראל" ובהמשך נוקט הכתוב בלשון רבים "קחו עמכם דברים"?

וביאר בספר העיון יעקב שהרמב"ם בהלכות תשובה מפרש את דרכי השב בתשובה שהוא צועק ובוכה ומתחנן כל הימים מעטים מאד הם האנשים שיכולים לעמד בכך ולשוב בתשובה מעולה ומושלמת כזו אך אם יש אדם אחד שעושה זאת הוא מסיר את חרון האף מכל העולם כלו וכך אמרו חז"ל (יומא פו:) תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כלו שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו אדם אחד חוזר בתשובה והקב"ה מוחל לכל העולם בעבורו כיצד ניתן לומר שבשל תשובתו של אדם אחד נמחל לכל הרוצחים והפושעים על זדונותיהם כלום כאשר רב פלוני חוזר בתשובה הופכים כל ראשי המאפיה לזכים וטהורים? אלא אומר העיון יעקב הכונה שתשובה של אחד היא במקום תשובה של אחרים אלא שאם אדם אחד עושה תשובה אמיתית הוא מסיר את חרון האף מהעולם ואז לאחרים די בתשובה של ודוי דברים ומתקבלת תשובתם אף שאינה מושלמת וזהו שנרמז כאן "שובה ישראל עד ה' אלקיך" אדם אחד חזר בתשובה שלמה "עד ה' אלקיך" ולכן "קחו עמכם דברים" לכל השאר יספיק ודוי דברים ובכך "ישוּבו אל ה' ויתכפר להם".

שם:

מדוע כתוב "שובה ישראל" ומיד לאחר מכן חוזר "ושובו אל ה'?"

וביאר החפץ חיים שאנשים רבים באים לבית הכנסת ומבקשים סליחה מה' ומבטיחים כי מהיום ואילך יהיו טובים אך לאחר שהם סוגרים את המחזור ופונים לשוב לביתם שוכחים הם מאחוריהם בבית הכנסת את כל התפלות וההבטחות לפיכך "שובה ישראל" אם רוצים ישראל באמת לשוב בתשובה "קחו עמכם דברים" עליהם עמם את כל מה שאמרו בבית הכנסת ועל ידי כן יזכו באמת להגיע למצב של "שובו אל ה'".

סליחות

לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים

מבאר המלבי"ם שאמנם הקב"ה הגלה אותנו אל בין האמות כדי להענישנו על רע מעללינו אך בהיותנו בגלות נראה לעיני הגויים כולם הסבל והרדיפות העצומות שאנו סובלים במשך שנים ארוכות ודבר זה גורם שיתחלל שמו של ה' בעולם. ועל כן אומרים רבונו של עולם אמנם ענישנו צודק הוא אך בעקבות חלול ה' קימת בשת הפנים ועל כן גאל אותנו מן הגלות המרה, ואף כאן באמירת "אבינו מלכנו עשה למענך אם לא למעננו" אנו מתפללים ומיחלים לך שהקב"ה יאמר לצרותינו די ויגאלנו גאלת אמת אך לא למעננו אלא למען שמו כדי שלא יתחלל כבודו בין הגויים.

שומע תפלה עבדיך כל בשר יבואו, יבוא כל בשר להשתחוות לפניך ה'

רבי שלום שבדרון היה מסביר מלות תפלה אלו כך עם ישראל משכימים וקמים מוקדם בבוקר כדי לומר סליחות מן הראוי היה להשאיר את הגוף בבית ואת הנשמה לקחת לבית הכנסת לאמירת סליחות בכונה אבל במציאות רואים את ההפך את הנשמה משאירים בבית במטה ומגיעים לבית הכנסת רק עם הגוף כדי לצאת ידי חובה וכך מובן מה שאומרים "שומע תפלה עבדיך כל בשר יבואו" כיון שרק הבשר הגוף מגיע לתפלה מבקשים מה' "יבוא כל בשר להשתחוות לפניך ה' " אנא קבל גם את זה.